

Hergé papírmozija

TINTIN -ÉN VAGYOK

Ádám Péter

„ÉN FILMNEK LÁTOM MINDEGYIK TÖRTÉNETEM.” – HERGÉ.

Apárizsi Grand Palais a világhírű belga képregényrajzoló, Hergé (Georges Remi 1907–1983) életművének szentelt centenáriumi tárlata 2016 őszétől 2017 januárjáig fogadta a látogatókat. A rangos intézmény – amely a közelmúltban olyan művészek életművét mutatta be, mint Picasso, Monet, Hopper vagy Braque – a kiállítással a XX. századi belga-francia képregény legnagyobb alkotóját is beillesztette a modern művészet kontinuumába.

1929 januárjában a *Le Vingtième Siècle* (A Huszadik Század) című jobboldali katolikus brüsszeli napilap hétvégi melléklete Milou névre hallgató kutyájával Szovjet-Oroszországba küldi legjobb riporterét, Tintint. Ezzel kezdődött a meghatározhatatlan életkorú képregény-hős kalandorozata, amely – az 1930-ban közreadott és akkor még fekete-fehér *Tintin a szovjetek földjén* című albumtól a befejezetlenül maradt és csak a szerző 1983-ban bekövetkező halála után megjelenő utolsó albumig – jó öt évtizeden át nem kevesebb, mint huszonnégy nagysikerű képregény-albumnak lett nyersanyaga.

A bricseszna drágót viselő örökifjú Tintin nemcsak száguldó riporter, nemcsak az igazság félelmet nem ismerő bajnoka, árvák és özvegyek gyámolítója, nemcsak az egyik legismertebb képregény-hős, de egyben mítosz is. Több száz könyv, cikk, tanulmány, egyetemi

disszertáció, konferencia foglalkozik a szerző Hergével, a sorozat főhősével és mellékszereplőivel, a képregények meseszövéssel, mélypszichológiai hátterével, „filozófiájával”. Emellett írók, művészek, filozófusok, filmrendezők lelkesedtek és lelkesednek ma is a sorozatért, amely igen nagy hatással volt a belga-francia képregényre és a műfaj legnagyobb alkotóira. Tintin kalandjai csaknem száz nyelven olvashatók (többek közt magyarul is), az eladott példányok száma pedig már a kétszázötven-milliót is eléri: a felnőttek körében is népszerű Tintin-albumoknak többszáz millió olvasójuk van szerte a világon. Ekkora nemzetközi siker talán csak Antoine de Saint-Exupéry *Kis hercegével* vetekedhet...

Tintinnek meg a sorozat többi szereplőjének figurája, a művészi grafika, az igényes dialógus meg a fordulatos meseszöveg a belga Georges Rémi tehetségét dicséri (az Hergé művésznév tulajdonképpen a szerző nevének felcserélt két kezdőbetűje, franciásan ejtve). Hergé, aki száztíz éve 1907-ben született Brüsszel Etterbeek negyedében, mindössze huszonkét éves, amikor legismertebb képregényhőse megszületett. Hergé a szélsőjobbhoz húzó mélyen katolikus brüsszeli középpolgárság szülötte. Autodidakta művész, akinek tehetségét a szintén szélsőségesen jobboldali napilap, a *Le Vingtième Siècle* főszerkesztője, Norbert Wallez, ismertebb nevén Wallez

abbé (1882–1952) fedezte fel (maga a rajzfigura is Wallez atya ötlete). A Mussoliniért lelkesedő abbé nemcsak munkát és lehetőséget ad a fiatal Hergének, de ezzel egyidejűleg politikai nézeteit és szellemi fejlődését is befolyásolja.

Igaz, bármennyire közel állt is Hergé a két háború közötti belga szélsőjobbhoz, idegen tőle minden politikai aktivizmus, ahogyan a pártfegyelem meg a nyájszellem is idegen tőle. Őt a szórakoztatás százszorta jobban érdekli, mint a politika. Meglehet, ez a magyarázata annak, hogy az 1940 májusától 1944 nyárutójáig tartó német megszállás alatt Tintin kalandjai változatlanul folytatódnak, mintha mi sem történt volna. Igaz, nem a háború kezdetekor megszűnő *Le Vingtième Siècle*, hanem a kollaboráns *Le Soir* hasábjain. A napilap hetente megjelenő ifjúsági mellékletét teljes egészében Hergére bízta. Akinek nem kevesebb, mint négy képregényalbuma jelenik meg a megszállás alatt.

Brüsszel 1944 szeptemberében felszabadul. A megtorlások idején a kollaboráns elbarátokat sorra letartóztatják, néhányat közülük ki is végeznek. Hergét is előveszik, többször kihallgatják, sőt, egy éjszakára be is zárják, de – jöllehet még az apolitikus sporttudósítótakat meg az irodalomkritikusokat is felelősségre vonják – végül futni hagyják. A *Le Soir* kollaboráns újságíróinak tárgyalásán egy ügyvéd fel is teszi a kérdést: „Miért nem ül Hergé is a vádlottak padján?” Mire az egyik hadbíró: „Mit képzél! Csak nem fogjuk magunkat kinevetetni!” Nevetséges is lett volna a hatóságok részéről egy képregényfigurát elítélni. Mert akkorra már Hergé és Tintin valójában egy és ugyanaz.

A szélsőséges politikai meggyőződés, az antiszemita és idegengyűlölő fél-fasiszta ideológia, amelyet Hergé sohasem tagadott meg, természetesen a képregények világába is beszivárgott. De a képregény-sorozatot sok minden kiemeli ebből a sötét közegből. Kiemeli, legelőször is, a történeteket meg a grafikus ábrázolást belengő humor és költészet, és kiemeli a szerző soha le nem vetkezett naivsága, az a cserkész-ethosz, ami egyik legjellemzőbb tulajdonsága Tintin karakterének. Mindamellett az is igaz, hogy a Tintin-sorozat képregényeinek rejtett erők és titokzatos társaságok által irányított fantáziavilága, amelyben mindenná-

posak az árulások és összeesküvések, nagyon is közel áll a két háború közti belga (és nemcsak belga) szélsőjobb paranoiás életérzéséhez.

Az első világháború utáni értékváltság a józanész mindenhatóságába és a felnőtt-társadalom megfontoltságába vetett hitet is aláásta. Minden úgy történik, mintha – gondoljunk csak sok egyéb mellett Erich Kästner *Emil és a detektívek* című 1928-as regényére - a felnőttek velejéig romlott világa már csak a gyermekkortól remélhetne megváltást. Ekkor jelenik meg a Tintin-féle igazságosztó gyerek-hős a képregényben és irodalomban. Azzal a céllal, hogy ott is megállja helyét, ahol a felnőttek elbuktak. Így leplezi le Tintin a szovjet propagandát (*Tintin a szovjetek földjén*), vet véget Kongóban a törzsi háborúnak (*Tintin Kongóban*) vagy juttatja rács mögé Al Caponét (*Tintin Amerikában*), hogy

csak ezt a három hőstettet idézzük. Igaz, ha lázad is minden igazságtalanság ellen, Tintin nagyon is konformista. A kamasz Tintin, aki már nem gyerek, de még nem felnőtt,

„Mintha világa időtlenné dermedne”

(Jean-Jacques Vierne: Tintin és az aranygyapjú - Jean-Pierre Talbot és Georges Wilson)

tulajdonképpen egyesíti magában a gyerek meg a felnőtt tulajdonságait. Bármennyire gúnyt űz a felnőtt társadalomból, alapjában véve ennek értékeit tűzi zászlajára.

A mítosz általában a régmúltba helyezi az általa közvetített eseményeket. Hergé eredetisége abban rejlik, hogy ő nem a régmúltban, hanem a jelenben – de valamiféle időtlen jelenben – helyezi el mitikus hőstét. Hozzá tartozik a mitikus figura karakteréhez, hogy az autótól a repülőig egyetlen közlekedési eszköz se fog ki rajta. Tintin nem kalandor, inkább valamiféle *superkid*: nemcsak nem öregszik, és nem engedelmeskedik a felnőtt társadalomnak, de mintha az a világ is időtlenné dermedne, amiben felbukkan. És amilyen időtlen hős Tintin, olyan örök jelenben élő időtlen hős a kalandok többi szereplője, Milou, a drótszőrű foxterrier, a nagy nyelvi fantáziával káromkodó korhely Haddock kapitány, a szórakozott Tournesol professor, Dupond és Dupont, a két idióta detektív, az énekesnő Bianca Castafiore stb.

Hogy mitől olyan magával ragadó ez a fantáziavilág,

nehéz megmondani. Annyi bizonyos, hogy minden egyes album sajátos ötvözete fikciónak és valóságnak, akciónak és humornak. Erősen kihúzott kontúr (az úgynevezett *ligne claire*), erős kontrasztok, semmi árnyék – alighanem ez az Hergé-féle stílus lényege. Plusz a lendületes tempó. Ez a fajta képregény Hergé előtt nem létezett. Az első albumok még fekete-fehérek, a művész, a Casterman kiadó kérésére, csak a megszállás alatt tér át a színes technikára. Hergé legtöbbször valós helyszínre és valós történelmi események darázs-fészkébe irányítja hőstét, akinek a *Tintin Kongóban* albummal például a gyarmatosított Afrikát, *A két Lótuszban* a kínai-japán háborút, a *Tintin Amerikában* című albummal a gengszterek világát kell megtapasztalnia. Tintin emellett képzeletbeli országokba (*Ottokar jogarja*, *A Tournesol-ügy*), sőt, az amerikaiakat tizenöt évvel megelőzve, a Holdra is eljut (*Megjártuk a holdat*).

„Mozi-nézőnek lenni, nekem ez a világ legszebb mestersége” – mondta Jean-Pierre Melville. Márpedig Hergé kora gyerekkorától űzte ezt a gyönyörű „mesterséget”. Nem csoda, hogy a

Tintin-albumok képi világa rengeteget köszönhet a mozinak. A gyerek Hergére nagy hatással voltak a Chaplin-féle burleszkfilmek meg az első westernek, ezért próbálja később, immár ceruzával a kézben, felidézni ezeknek a vetítéseknek az élvezetét. Nem véletlen, hogy Tintin 1929-ben született, vagyis abban az átmeneti időszakban, amikor a hangosfilm fokozatosan kiszorítja a némafilmet. Amely egyébként sohase volt teljesen néma. És itt nem az élőzenei aláfestésre, nem a filmet kísérő zenekarra vagy zongorára gondolok, hanem a mára csaknem elfelejtett „mozgóképmutogatóra”, aki – miközben pereg a film – pálcával a kézben értelmezi, kommentálja, magyarázza a vásznon látottakat.

A „mozgóképmutogató” (franciául *bonimenteur*, angolul *lecturer*) lefordítja az inzerteket, imitálja a zörejeket, eljátssza a dialógust. Valójában adaptálja a filmet a helyi kultúrához. A gyerek Hergének tehát az előszóval kísért mozi az első nagy filmélménye, és ebből az élményből születik – párhuzamosan a hangosfilm

születésével – a figurákat megszóllaltató és minden narrátor nélkül kibontakozó Hergé-féle *bande dessinée*. Ilyenformán egyáltalán nem abszurd az a feltevés, amely szerint az Hergé-féle képregény nem is annyira a hangosfilmmel egyidőben, mint inkább a hangosfilm *ellenében*, a hangosfilm alternatív változataként jött létre. Olyan változataként, amely – ha tudatlanul is, de mégiscsak – valamiféle ellenállás a hangosfilm eldologiasodott „modernségével” szemben, és amely – a már említett „mozgóképmutogató” némafilm mellett – a sajtókarikatúra, valamint a detektív- és kalandregény műfajának is adója.

Akárhogy is, Hergében – és ebben nincs semmi túlzás – egy filmrendező meg egy operatőr veszett el: ő mindig megtalálja a legmegfelelőbb nézőpontot, amiből a képet megrajzolja, és amilyen gondosan ügyel a beállításra meg a képsíkra, olyan gondosan ügyel a képkivágatra is. Egyrészt neki a kisujjában az egész filmnyelv, másrészt az általa alkalmazott filmi technikák sohasem öncélúak, mindig

a történetmondást szolgálják. A nevezetes filmi megoldások közé tartozik *A hét kristálygömb* nagytotálja (23. o.), a Tintint követő „előrekocsizás” *A titokzatos csillag* nyitó oldalán, a *714-es járat Sydneybe* című album elején a ráközelítés (zoom) a repülőgép ajtajára. Vagy amikor a *Tintin Tibetben* album 35. oldalán a három egymást követő kocka a cinémascope-eljárás imitációjával, a képet széthúzva, „szélesvásznos” ábrázolja a tájat, miközben a hősök kockáról kockára távolodnak a lassan balra csúszó szemszögtől. És a sort folytathatnám. Hergé, semmi kétség, sokszor használja úgy a ceruzát, mintha kamera volna. Meglehető, ez is közrejátszik abban, hogy olyan sok filmrendező kedveli Tintint. Mint például – hogy csak az ismertebbeket említsem – Alain Resnais, Roman Polanski, Philippe de Broca, Peter Jackson, a *Le fabuleux destin d'Amélie*-t rendező Jean-Pierre Jeunet, Patrice Leconte és természetesen Steven Spielberg.

Az már csak a háború után derül ki, hogy a Tintin-albumok rajzfilmként is nagyon jól megállnák a helyüket. Ezt

„Árulás nélkül nincs adaptáció”
(Steven Spielberg:
Tintin kalandjai)

maga Hergé is érzi, ezért határozza el 1948 tavaszán, élete egyik nehéz pillanatában, hogy levelet ír Walt Disney-nek. A levélhez hét albumot is mellékel az addigi tizenháromból. A levélben, amelyben megfilmesítésre ajánlja a képregény-sorozatot, még arra is felhívja a figyelmet, hogy ő mindig „realista síkon” ábrázolja Tintin kalandjait, szemben a Walt Disney-féle rajzfilmek költői-meszeszerű ábrázolásmódjával. A levélre, két hónap elteltével, nem Walt Disney, hanem a stúdió reklámfőnöke válaszol. Udvariasan közli, hogy a következő négy évre már megvannak a tervek, és hogy elejét vegye a félreértésnek, visszaküldi mind a hét albumot. Az Újvilág nem fogékony Hergé rafinált művészetére. A belga Tintin meg az amerikai Miki egér történelmi találkozása elmarad...

De az álom mégis megvalósul. Igaz, az első rajzfilmkísérletek, még az ötvenes években, már a technika kezdetlegessége miatt sem tudják visszaadni a sorozat humorát és költői varázsát. Amikor, már a hatvanas években, végre az amerikai rajzfilmstúdiók is felfigyelnek a Tintin-albumokban rejlő lehetőségre, a technika ugyan már tökéletesebb, de az amerikaiak fafejűsége miatt a rajzfilmváltozat sok ponton eltér a képregénytől. Az amerikaiak kihagyják például Haddock kapitány alkoholizmusát (ő whisky helyett kénytelen kávéval beérni), kihagyják Tournesol professzor süketségét, és így tovább. A tizenhárom epizódos sorozatból kiderül: az amerikaiak semmit sem értettek Tintinből, aki az ő szemükben olyan, mint *Bugs Bunny* vagy a többi amerikai rajzfilmfigura. A hatvanas-hetvenes években több hosszabb-rövidebb rajzfilm-adaptáció is készült, a legutóbbi, ezt Stéphane Bernasconi jegyezte, 1991-ben született. Sajátos kísérlet az 1972-ben bemutatott *Tintin et le lac aux requins* (*Tintin és a cápák tava*), amely a vízzel elárasztott falvakat állítja a cselekmény középpontjába. A rajzfilmet, amely sok mindent átvett a különböző Tintin-albumokból, nem Hergé-képregény, hanem Michel Greg eredeti forgatókönyve alapján rajzolták.

Az ötvenes-hatvanas években volt a Tintin-képregények fénykora. Ez az időszak egybeesik a háború utáni francia mozi első nagy korszakával. Ekkor merül fel először egy színészekkel

forgatott Tintin-film ötlete. Két Tintin-filmet is forgatnak ebben az időben: a *Tintin és az Aranygyapjú titka* (*Tintin et le mystère du Toison d'or*, 1961), valamint a *Tintin és a kék narancsok* (*Tintin et les oranges bleues*, 1964). Ami az elsőt illeti, Miután több felkért rendező – köztük Alain Resnais is meg Philippe de Broca is – visszalépett, a producerek végül a fiatal és tapasztalatlan Jean-Jacques Vierne-t bízzák meg a rendezéssel. Tintint az amatőr Jean-Pierre Talbot, Haddock kapitányt (kiválóan) Georges Wilson alakítja. A *Tintin és az Aranygyapjú titkáról* – amely Hergétől csak a képregény-sorozat „szellemisségét” meg a történetek hőseit vette át – sok rosszat lehet mondani (előre látható fordulatok, egyenetlen tempó, kevés izgalom), és mégis: az egész filmet kétségtelenül belengeli az Hergé-albumok varázslatosan ironikus hangulata.

A szintén színészekkel forgatott *Tintin és a kék narancsok* – ennek Philippe Condroyer a rendezője – a rajzfilm hangulatára és látványvilágára épít. Sokan ezt a második Tintin-mozit jobbnak tartják az elsőnél. Nekem más a véleményem. Míg az elsőben a kaland állt a középpontban, itt a rendező, sajnós, a humor, a komikum, a karikatúra meg a burleszk felé csúsztatja Hergé világát, ráadásul az erőltetetten jópofáskodó színészi játék erre még rá is tesz egy lapáttal; ennek következtében a film, pedig a bemutatása idején egyáltalán nem volt sikertelen, ma már csaknem nézhetetlen. Egy darabig szó volt harmadik Tintin-filmről is, az ötletből azonban nem lett semmi. Akárhogyan is, mindmostanáig az amatőr színész Jean-Pierre Talbot az egyetlen, akinek megadatott, hogy Tintin figuráját életre keltse.

A szintén Tintin-rajongó Steven Spielberget 1982-től foglalkoztatta, eleinte csak producerként, egy Tintin-film ötlete. Ő – a *Tintin és az Aranygyapjú titka*, illetve a *Tintin és a kék narancsok* nyomvonalán haladva – eleinte szintén színészekkel dolgozó mozifilmre gondol. A nehézségek láttán azonban ő is megfutamodott. Ebbe, meglehetősen belejátszott, hogy a felkért rendezők – Roman Polanski, Alain Berbérian, Jean-Pierre Jeunet és Patrice Leconte – hosszabb-rövidebb idő után végül mind nemet mondtak. Jó mozifilmet forgatni, ráadásul híven Hergé világá-

hoz – a feladat az ő szemükben kivitelezhetetlennek látszott. Míg nem a kétezres évek elején, feltehetően a Peter Jackson-féle *King Kong* hatására, fel nem merül egy számítógépes grafikával előállított Tintin-film gondolata. Az elképzelés annyi év után végre hátszelet ad a terv kivitelezésének, és a *Tintin kalandjai* (*The Secret of the Unicorn*), amelynek előkészületeit éveken át a legnagyobb titokban tartották, 2011-re el is készül.

A nyitó képben egy utcai művész (maga Hergé) dolgozik az előtte ülő ismeretlen portréján. „En nagyjából így látom magat” – mondja, azzal az elkészült rajzot átnyújtja az ismeretlennek, aki nem más, mint Tintin. Csakhogy ez a Tintin már nem rajz, hanem számítógépes grafikával előállított figura. A jelenet azt sugallja, hogy a kettő egy és ugyanaz. Tény, hogy Spielberg a filmbe beleadott apait-anyait. Legapróbb részletig kidolgozott és több albumot is magába olvasztó forgatókönyv, káprázatos képi világ, pergő cselekmény – és mégis, mintha a frenetikus tempó az izgalom rovására menne (nemhiába a sivatagi bolyongás a film legjobb jelenete). Amit nyerünk látványban, elveszítjük feszültségben. Amikor kalózik támadják meg Haddock kapitány felmenőjének hajóját, az Unikornist, a kalózik szemüveges-szakállas vezérének arcvonásaiban nem nehéz felismerni magát Spielberget. Az Unikornist kifosztó kalózvezér mögött ott az Hergé-életművet „kifosztó” filmrendező. Aki mintha finoman jelezne: nagyon is tisztában van vele, hogy áruulás nélkül nincs adaptáció. De ha így van, vajon a két Tintin, az Hergé által rajzolt meg a számítógépes grafikával életre keltett csakugyan egy és ugyanaz?

„«Bovaryné én vagyok», mondogatta Flaubert, és ugyanígy én is elmondhatom – Hergé 1975-ös interjúkötetéből idézek –, Tintin én vagyok [...], legalábbis abban az értelemben, hogy csakis én tudok belé életet lehelni. A Tintin-történeteket nem lehet futószalagon előállítani. Ugyanolyan személyes alkotás ez, mint egy festő vagy író életműve. Lehet, hogy mások még jobban csinálnák, lehet, hogy nem, ki tudja. Egy biztos: nem úgy csinálnák, mint ahogy én, következképp az a Tintin, amit mások keltenek életre, so-hase lesz Tintin...” •